

IRIS VAN DER TUIN

Jumping generations

Generaties worden vaak gezien als elkaar opvolgend in tijd: de babyboomgeneratie is van vóór generatie X. Generaties worden dan in termen van lineariteit en zelfs causaliteit gedacht. Het zijn gesloten gehelen: je behoort wel óf niet tot een bepaalde generatie en de latere generatie reageert op de eerdere. Generaties zijn dan entiteiten die vooraf bepaald kunnen worden: een nieuwe generatie kan ‘op komst’ zijn of onderzoek kan gebruik maken van een bepaalde generationele markering in plaats van die al doende in het leven te roepen.

Als tiener dacht ik lange tijd dat ik te laat geboren was. Hoofdpijn kreeg ik wanneer ik me bedacht dat ik The Doors nooit meer zou kunnen zien optreden; het graf van Jim Morrison op Père Lachaise was een schrale troost. Boos werd ik wanneer ik van de zoveelste feministische actie las waaraan ik nooit meer zou deelnemen omdat die had plaatsgevonden in de jaren zeventig. Feminisme was voor mij iets wat vooral in Amsterdamse tweedehandsboekhandeltjes te vinden was. Venice Beach, Parijs en Amsterdam waren erg exotisch aandoende plaatsnamen voor een Friese tiener. Gelukkig kon ik naar al die plaatsen reizen (al heb ik Venice Beach nog steeds niet aangedaan). Ik veronderstelde dat reizen in de tijd niet mogelijk was.

Dat wat voor mij als tiener een gegeven was – ik kan nooit meer een concert van The Doors beleven, en ook het tweedegolffeminisme is aan mij voorbijgegaan – is exemplarisch voor een manier van nadenken over generaties die causale continuïteit en tijd stelt boven plaats. Marx zei al dat deze neiging ruimte teniet te doen door het prefereren van tijd een symptoom was van kapitalisme (Smith 1992, 78).¹ Het nadenken over generaties als tijdsgebonden fenomenen, wat op zich heel logisch lijkt, veroorzaakt veel problemen. Ik wil daarom onderzoeken of het nadenken over generaties als tijds- én ruimtegebonden fenomenen zonder vaste coördinaten soelaas biedt. Ik put voornamelijk inspiratie uit de *jumping genes* van Barbara McClintock, maar verwijst ook naar de *jumping scale* van Neil Smith als ik de problemen probeer op te lossen die optreden bij een analyse van (feministische) generaties in lineaire en causale termen. Ik gebruik dus een genetische metafoer om feminisme anders te denken.

28

Noch nostalgie, noch narcisme a.u.b.

Voor het conceptualiseren van feministische generaties zijn er twee opties. Enerzijds kunnen we voor nostalgie kiezen: we willen terug naar de jaren zeventig toen er nog sprake was van ‘echt’ activisme, toen theorie en praktijk nog met elkaar verbonden waren, toen vrouwenstudies nog niet bestonden. Anderzijds hebben we het vaak over

postfeminisme, waarbij we dan roepen: feminisme is voorbij, feminisme is niet meer nodig, het is niet meer van deze tijd! Ik wil beweren dat beide opties, hoewel ze elkaars tegenpolen lijken, onbevredigend zijn. Zowel het isoleren van feminisme in het verleden als het vieren van het postfeministische heden smooit de mogelijkheid van hedendaags feminisme in de kiem. Het willen terugkeren naar het tweedegolffeminisme is onbevredigend, want hoewel de issues weliswaar nog steeds dringend zijn, verschilt de huidige situatie enorm met die van toen. Strategieën van toen gelden nu wellicht niet meer, dat wil zeggen dat ze erg archaisch of naïef aandoen. Hetzelfde kan gezegd worden voor de tweede, narcistische optie waarin niet alleen het heden wordt gevierd, maar ook individualisme zijn intrede doet in het nadenken over feminisme: men kijkt naar zichzelf in plaats van naar de samenleving – en al helemaal niet naar andere vrouwen. Het uitroepen van het postfeministische tijdperk is ook onbevredigend, want ondanks dat de situatie veranderd is, zijn de issues nog steeds dringend en zullen we feministische actie moeten voeren om zowel oude als nieuwe problemen het hoofd te kunnen bieden. Denken in termen van postfeminisme is met name in de context van girlpower te vinden, een stroming waarmee ik me niet wil inlaten.² Ik wil het verleden niet isoleren, maar ik wil ook niet meegaan met de vermeende teleologie die aan postfeministisch denken ten grondslag ligt. Vooruitgangdenken is als androcentrisch in de ban gedaan. En met de komst van witte, hoogopgeleide *girls* die met een gevulde portemonnee egocentrische keuzes maken ('een reis naar India om mezelf te leren kennen'), kunnen we stellen dat vooruitgangdenken ook nog eens behoorlijk eurocentrisch is. Bovendien wordt door het uitroepen van het postfeministisch tijdperk het tweedegolffeminisme in het verleden geïsoleerd omdat het een essentialisme of (erger) een slachtofferdenken zou zijn. Tot dit verleden is, uiteraard, distantie vereist. Wellicht zouden we ons voor de verandering eens kunnen engageren met het feministische verleden en die irritante 'breuk met het verleden' nalaten? Maar hoe doen we dat zonder gelijk nostalgisch te worden?

In Anglo-Amerikaanse context wordt gesproken van een derde feministische golf. Ook in Nederland kennen we op kleine schaal dergelijke projecties: vooral betreffende jonge moslima's. Levert deze nieuwe terminologie iets op in de context van de hier besproken verlamme gevolgen van zowel de causale continuïteit van het vieren van het verleden als het breken met het verleden? Het denken van een derde golf is echter ook teleologisch wanneer we de aloude moedermetafoer hanteren. Deze kan op twee manieren worden ingezet en beide manieren vinden we terug in het hedendaags feminisme (Henry 2004). De projectie 'van moeder op dochter' is eeuwenoud. Zij stamt uit de eerste golf, een golf waarvan tweedegolvers zich heftig distantieerden. We zien hier wederom een duidelijke oorsprong (moeder, het verleden) en een duidelijke causale relatie (een succesvolle (kennis)overdracht). Wanneer we ons echter realiseren dat generatiele overdracht vaak simpelweg mislukt, dan denken we weer in termen van radicale breuken en het inslaan van nieuwe wegen. Ik heb al gezegd dat ik dit niet voordeelig vind. Met het recente inzetten van rhizomatische structuren binnen het feminisme – structuren waarin het er grillig aan toe gaat (Buchanan en Colebrook 2000) – hebben we causaliteit achter ons gelaten. Maar gooien we dan niet de baby met het badwater

weg, omdat we het onderliggende verlangen naar continuïteit tussen (generaties) vrouwen niet weten te behouden? Bovendien laat Astrid Henry in haar boek *Not my mother's sister* (2004) op overtuigende wijze zien dat de zogenaamde derde golf zich verhoudt tot de tweede golf volgens een 'disidentificatie', hetgeen betekent dat er *altijd* engagement met de vorige generatie is. Al is het maar omdat deze het alleenrecht op de term feminisme heeft en ook op die (actie)vormen van feminisme die hegemonaal zijn.

Hoe kunnen we feministische kwesties articuleren zonder dat de manier waarop dat gebeurt verlamdende gevolgen voor te ondernemen actie heeft? Ik ben er niet in geïnteresseerd de categorie 'generatie' omver te werpen: het is de feministisch realistisch in mij die beweert dat deze categorie invloed heeft. Ik wil generationaliteit op voorde- ligger wijze doordenken.

Continuïteit

Als feministisch epistemoloog heb ik interesse in de wijze waarop vernieuwingen zich binnen mijn vakgebied constitueren. Ik ben een vorm van feministische generationa- liteit op het spoor gekomen die noch op nostalgische, noch op narcistische wijze het verleden isoleert en die ook niet oedipaal is, dus de moedermetafoor als enige meta- foor voor (mislukte!) generationele overdracht tussen vrouwen definieert. In zoetsap- pig vocabulaire zou deze vorm uitgelegd kunnen worden als 'bruggen bouwen', maar liever spreek ik van *jumping generations*. De ideeën van 'transpositie' van McClintock en Smith maken het mogelijk verbanden tussen bijvoorbeeld generaties te articuleren in termen die verschillen van causaliteit met een oorsprong die er altijd al is. In dat geval is er een oorsprong die geïsoleerd kan worden in plaats van één die (mede) tot stand komt of geproduceerd wordt in een relatie. Ik wil stellen dat *jumping generations* (mijn term) het mogelijk maakt de overbrugging van voorheen onverenigbaar geachte posi- tioneringen te theoretiseren. Met de switch naar een tijd-ruimte die niet rigide is en waarin geen sprake is van vooraf vastgelegde coördinaten (Barad 2001) zijn die posi- tioneringen bovendien niet meer vooraf vast te pinnen. Hoe zie ik dit voor me?

Geograaf Smith heeft met zijn *jumping scale* willen laten zien dat het denken van ruim- te als een opeenvolging van schalen (van klein naar groot) onzinnig is. Hij stelt dat het een vorm van idealisme is (Smith 1992, 62) vanzelfsprekend aan te nemen dat de wereld onder te verdelen is in lokaliteiten (bijvoorbeeld lichamen of buurten), regio's en naties, en dat er een begrenzing is tussen het aardse en onaardse (idem, 61). Hij ziet politieke kunstprojecten en acties die 'de oppositionele middelen bieden om de indeling van de stedelijke ruimte op specifieke wijze opnieuw te beschrijven en definiëren. Deze projec- ten leggen nieuwe interactieve ruimten bloot, maar doen dat niet willekeurig' (idem, 60, vert. IvdT). Vervolgens zegt Smith dat deze projecten zowel symbolisch als praktisch een *jumping scale* mogelijk maken, wat betekent dat 'ruimtelijke grenzen die van bovenaf zijn opgelegd en (re)productie bedwingen in plaats van faciliteren, worden ontbonden' (idem, vert. IvdT) en dat er dwarsverbanden ontstaan. Je zou kunnen zeggen dat *glocality* hiervan een voorbeeld is: er is daar sprake van een bi-implicatie tussen het lokale en het

globale en van het op deze manier verschil maken. Feministe Karen Barad legt uit dat het erom gaat dat we onderzoeken hoe ruimten zich ontvouwen in wat zij noemt ‘intra-actie’ (Barad 2001, 102). Een ruimte – begrensd en met een ‘maat’ – bestaat nooit op voorhand en als zodanig kunnen we ook nooit op mathematische wijze spreken van een opeenvolging van schalen. ‘Intra-actie’ maakt een manier van denken mogelijk die het bestaan van op zichzelf staande en vooraf vast te stellen entiteiten (zoals ruimten) die vervolgens gaan *interacteren*, overstijgt. Er is bijvoorbeeld nooit een generatie die ergens geïsoleerd kan worden en waarmee de huidige generatie (ook een geïsoleerd geheel) een interactie aangaat. Dit zijn allemaal idealismen, terwijl we volgens Barad moeten kijken naar de wijze waarop entiteiten materialiseren. Positioneringen, waar ook geprojecteerd (op globale of lokale schaal, in het verleden of in het heden), worden geproduceerd in intra-acties. Er is geen originele (feministische) positie, waarvan vervolgens wordt afgeweken: vermeend origineel en vermeende reactie komen tegelijkertijd tot stand.

Voor het doordenken van *jumping* zelf haal ik inspiratie uit het werk van de bioloog McClintock. Zij concentreert zich echter, in tegenstelling tot Smith, op verticaal in plaats van horizontaal springende entiteiten. McClintock beschrijft een manier van genetische overdracht die kwalitatief verschilt van een overdracht van de ene begrensde entiteit op de andere (Braidotti 2006, 5). Feministe Rosi Braidotti expliciteert: “Transpositie” verwijst naar processen van genetische mutatie, of de overdracht van genetische informatie, welke op non-lineaire wijze plaatsvinden, maar welke echter noch willekeurig, noch ongecontroleerd zijn’ (idem, vert. IvdT). In haar biografie van McClintock heeft Evelyn Fox Keller laten zien dat transpositie, later aangeduid met *jumping genes*, niet plaatsvindt vanuit een centrum (Keller 1986, 129). Het gaat om het proces in de gehele cel (idem, 130), een proces dat onregelmatig, maar systematisch is (idem, 134-135). Braidotti stelt:

‘Uitgaande van de veronderstelling dat er een fundamentele en noodzakelijke eenheid bestaat tussen subject en object, verschaft de theorie van transposities een beschouwende en creatieve houding die de zichtbare en onzichtbare complexiteiten van het te bestuderen fenomeen respecteert. Dit maakt het tot een paradigmatisch model voor wetenschappelijke kennis als geheel, in het bijzonder feministische epistemologieën, met name de kritiek op dichotomieën’ (Braidotti 2006, 6, vert. IvdT).

Ik beweer dat dit model zeer gunstig uitpakt voor het op nieuwe wijze denken van feministische generationaliteit.

Een levensvatbaar feministisch perspectief is anti-oedipaal en neemt zorgvuldig datgene uit de tweede feministische golf mee wat bruikbaar is voor de hedendaagse feministische inspanning. Maar hoe kunnen we het anti-oedipale uitwerken? Hoe kunnen we uit het schema breken dat tegelijkertijd de dood van de rivaal van de gelijke sekse wenst (de oerfeministe uit de tweede golf) en verlangt naar een nieuwe mannelijke theoreticus die onze problemen zal oplossen? Mijn alternatief is het theoretiseren van continuïteit aan de hand van *jumping generations*. Net zoals in het geval van Smiths politieke kunstprojecten is het mogelijk intra-actief feministische ruimten

bloot te leggen die een verschil maken. Het gaat hier om wat we intra-generationale tijdruimten zouden kunnen noemen. Het is onvoordelig te denken dat er een generatie van leden van de tweede feministische golf bestaat waarmee mijn generatie moet gaan interacteren om tot een nieuwe feministische ruimte te komen. We hebben gezien dat dit resulteert in nostalgie of narcisme, met verlamming tot gevolg. Transpositie levert positioneringen op die niet essentialistisch zijn omdat ze uit de jaren zeventig komen. Of postfeministisch zijn omdat ze vandaag gearticuleerd zijn. Ook is het niet langer zo dat feminisme van onze moeders naar ons toestroomt, dat er dus een eenrichtingsverkeer is vanuit een bepaald feministisch centrum. *Jumping generations* maakt het mogelijk zo'n centrum achter ons te laten en ons te concentreren op wat nu de problemen en de nuttigste oplossingen zijn. Ik hoef nu nooit meer te denken dat ik te laat geboren ben!

Verschilfeminisme (of feministisch standpuntdenken of materialistisch feminisme) is aan kritiek op het vermeend inherente essentialisme ten onder gegaan in de oedipale strijd tussen feministische moeders en dochters. Postfeminisme zou volkomen non-essentialistisch zijn en *girls* trekken met opzet de hegemoniaal-mannelijke blik naar zich toe. Mijn derde feministisch golf, want ik wil die term toe-eigenen, bevindt zich tegelijkertijd onder standpuntdenkers en *girls*, en geeft zich rekenschap van haar in tijdruimtelijk opzicht *jumping* positionering.

Noten

- 1 Smith merkt tot zijn grote frustratie dat in veel analyses van tijd wel ruimtelijke metaforen worden gebruikt, die echter niet worden uitgewerkt (Smith 1992, 63).
- 2 'Girlpower (...) is een instelling, een sociale attitude van jonge vrouwen die zich niet willen voegen in de gangbare levenspatronen omdat die eenvoudig-

weg onvoldoende ruimte bieden voor hun wensen. *Girls* met *girlpower* zoeken hun eigen weg, keren zich tegen de vrouwenbeweging, tegen het huisvrouwenbestaan en tegen het mannelijke gedragsmodel. In plaats daarvan zoeken *girls* naar andere perspectieven' (Cels 1999, 93-94). In mijn bijdrage vraag ik mij af of er binnen die alternatieve ruimte is voor feminisme in het heden.

Literatuur

- Barad, K. (2001) *Re(con)figuring space, time, and matter*. In: M. DeKoven *Feminist locations. Global and local, theory and practice*. New Brunswick, Rutgers University Press, pp. 75-109.
- Braidotti, R. (2006) *Transpositions. On nomadic ethics*. Cambridge, Polity.
- Buchanan, I. en C. Colebrook (2000) *Deleuze and feminist theory*. Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Cels, S. (1999) *Grrls! Jonge vrouwen in de jaren*

- negentig. Amsterdam, Prometheus.
- Henry, A. (2004) *Not my mother's sister. Generational conflict and third-wave feminism*. Bloomington, Indiana University Press.
- Keller, E.F. (1986) *Heel het organisme. Leven en werk van Barbara McClintock, Nobelprijswinnares fysiologie en medicijnen 1983*. Vert. M. Moll-Huber. Amsterdam, Meulenhoff Informatief.
- Smith, N. (1992) *Contours of a spatialized politics. Homeless vehicles and the production of geographical scale*. *Social Text* 33, pp. 54-81.